

A kisiskolák szerepének és lehetőségeinek vizsgálata a település műveltségi szintjének alakulásában, és a községek életében Dél-Fejér térségben

Összefoglalás: Településvezetőként és pedagógusként mindig is kíváncsi voltam arra, hogy egy kistelepülésen élők mit gondolnak a helyi iskola teljesítményéről. Vajon érzik-e, hogy a települési intézmény munkája visszatükröződik a lakosok műveltségén, a falu közösségi életén?

Ezzel a kutatással az volt a célom, hogy a megvizsgáljam a dél-fejér települések lakosságának véleményét az előzőkkel kapcsolatban. A lakosok látnak-e összefüggést a községük műveltségi szintje és a helyi iskola munkája és a között, valamint mennyire aktív részese a helyi pedagógustársadalom a települést működtető közösségi életnek? Ilyen, vagy ehhez hasonló kutatást, vizsgálatot nem találtam, ezért ez dolgozat úttörő ezen a területen.

A szakirodalom feldolgozása során tisztáztam azon alapfogalmakat, melyek kutatás szempontjából meghatározóak voltak. Ilyen például a kisiskola és a műveltség fogalmának meghatározása.

A vizsgálatomat kérdőíves módszerrel végeztem. A kérdőívet a településen élők számára és a községet irányító polgármesterek részére is megosztottam (a polgármesterek esetén a demográfiai kérdéseket mellőztem).

A polgármesterek esetén 10 fő (9 polgármester és a saját településem alpolgármestere), a lakosok esetén 811 fő töltötte ki az űrlapot.

Kulcsszavak: Kisiskola, műveltség, közösségi élet.

* Dunaújvárosi Egyetem,
Informatikai Intézet
E-mail: farkasi@uniduna.hu

Bevezetés

Településvezetőként és pedagógusként mindig is kíváncsi voltam arra, hogy egy kistelepülésen élők mit gondolnak a helyi iskola teljesítményéről. Vajon érzik-e, hogy a települési intézmény munkája visszatükröződik a lakosok műveltségén, a falu közösségi életén?

Ezzel a kutatással az volt a célom, hogy a megvizsgáljam a dél-fejéri települések lakosságának véleményét az előzőkkel kapcsolatban. A lakosok látnak-e összefüggést a községük műveltségi szintje és a helyi iskola munkája között, valamint mennyire aktív részese a helyi pedagógustársadalom a települést működtető közösségi életnek? Ilyen, vagy ehhez hasonló kutatást, vizsgálatot nem találtam, ezért ez dolgozat út-törő ezen a területen. A szakirodalom feldolgozása során tisztáztam azon alapfogalmakat, melyek kutatás szempontjából meghatározóak voltak. Ilyen például a kisiskola és a műveltség fogalmának meghatározása.

A vizsgálatomat kérdőíves módszerrel végeztem. A kérdőívet a településen élők számára és a községet irányító polgármesterek részére is megosztottam (a polgármesterek esetén a demográfiai kérdéseket mellőztem). A polgármesterek esetén 10 fő (9 polgármester és a saját településem alpolgármestere), a lakosok esetén 811 fő töltötte ki az űrlapot.

A vizsgálat területe

Településünk és a szomszéd községek területét általában úgy szokták nevezni, hogy Dél-Fejér térsége. Ebbe a térségbe tartozik Baracs, Daruszentmiklós, Kisapostag, Mezőfalva, Nagykarácsony, Alsószentiván, Alap, Cece, Vajta és Előszállás települések. Ezen települések összes lakosságszáma 20 962 fő (2022. január elsejei KSH adatok alapján).

2022 júniusában adatot kértem ezen településekről, hogy milyen létszámok mellett működik a településen az általános iskola. Ez látható az alábbi táblázatban.

1. ábra. Dél-Fejér vármegye adatai

Intézményi adatok 2021/2022-es tanévben						
Település neve	Fenntartó	Diákok létszáma (fő)	Évfolyamok száma	Osztályok száma	Pedagógus álláshelyek száma (fő)	Üres álláshelyek száma (fő)
Alap	Magyar Állam	109	8	7	12	1
Alsószentiván	Székesfehérvári Egyházmegye	71	8	6	9	1
Baracs	Magyar Állam	206	8	11	22	1
Cece	Magyar Állam	236	8	10	20,5	0
Daruszentmiklós	Magyar Állam	74	8	8	9	2
Előszállás	Magyar Állam	182	8	8	16	4
Kisapostag	Magyar Állam	18	4	2	3	0
Mezőfalva	Magyar Állam	322	8	15	31	4,45
Nagykarácsony	Székesfehérvári Egyházmegye	81	8	8	12,62	0,75
Vajta	nincs önálló iskolája, Cecére járnak be a gyerekek					

Ebből jól látszik, hogy igen eltérőek az iskolaméretek. A három legnagyobb létszámú iskola központi iskolaként működik jelenleg is. Mezőfalva esetében a létszámot a szomszédos Hantosról bejáró gyerekek száma is növeli. Az viszont megállapítható, hogy többségében kisiskolákról van szó. Ezen iskolák szerepét vizsgáltam a települések műveltségi szintjének alakulásában. Azért a kérdőív mellett döntöttem, mert ezt lehet leggyorsabban a közösségi felületeken a legtöbb ember számára eljuttatni.

[1] Andl Helga (2015): *Kisiskolák, helyi társadalmak, oktatáspolitikai. Kisiskolák Baranya Megyében*. Doktori (PhD) értekezés, Pécs.

Alapfogalmak

Ebben a fejezetben szeretném ismertetni, hogy kutatásom során mire jutottam a két legfontosabb fogalom tisztázása során. Az két fogalom a kisiskola és a műveltség.

KISISKOLA

Úgy gondoltam, hogy elsőként azt a fontos fogalmat kell tisztáznunk, hogy mit is jelent az, hogy *kisiskola*. Milyen méretű intézményeket sorolunk ide, és milyen tulajdonságok figyelembevételével lehet ezt a kategóriát meghatározni?

Többen foglalkoznak ezzel a témával, de az általam megtalált szakirodalmak között két név nagyon sokszor fordult elő. Ezek pedig Forray R. Katalin és Andl Helga neve. Forray R. Katalin iskolakörzetesítés, iskolarehabilitáció, falusi iskolák, iskolafenntartás, nemzetiségi-etnikai oktatással foglalkozik. Andl Helga szintén a kisiskolák állapotával, megszűnésével foglalkozik, de ő inkább a Baranya megyei kisiskolák helyzetét vizsgálja. Doktori értekezésében így ír a kisiskola fogalmáról „(...) nincs egyértelműen elfogadott létszám (sarokszám) sem a településekre, sem az iskolákra vonatkozóan; ugyanakkor, ha a kisiskolák kérdéskörében vizsgálódunk, azt tapasztaljuk, hogy a meghatározás jellemzően a *számoosságon* alapul – a település lakosságszámának, az iskola tanulói létszámának, az évfolyamok és évfolyamonkénti osztályok számának függvényében értelmeződik.” [1]

Györgyi Zoltán egy 2012-ben megjelent tanulmánya szerint „(...) mind a mai napig nem tudjuk pontosan azt sem, hogy miről beszélünk. Sem a kistelepülés, sem a kisiskola fogalma nem egyértelműen meghatározott, így azt sem lehet számba venni, hogy mi ezek előnye, hátránya.

[1] Andl Helga (2015): *Kisiskolák, helyi társadalmak, oktatáspolitikai. Kisiskolák Baranya Megyében*. Doktori (PhD) értekezés, Pécs.

[2] Györgyi Zoltán (2012): Oktatáspolitikai mozgástér a kis településeken. In: Orsós Anna–Trendl Fanni (Szerk.): *Útjelzők. Ünnepi kötet pályatársak, kollégák, tanítványok neveléstudományi tanulmányaiból a 70 esztendő Forray R. Katalin tiszteletére*. Pécs: PTE BTK, pp. 109–116.

[3] Báthory Zoltán–Falus Iván (Szerk.) (1997): *Pedagógiai lexikon*. Budapest: Keraban.

A különböző fogalmi definíciókra Forray R. Katalin (2008) mutat rá, mintegy jelezve ezzel, hogy vagy definiálnunk kell magát a fogalmat, vagy más megközelítésben kell az iskolai térszerkezettel foglalkozni.” [2]

További definíciókat és tulajdonságokat is találhatunk még a kisiskolákkal kapcsolatban. 1997-ben megjelent Pedagógiai Lexikon szócikke a következő definíciót alkalmazza: „A m. nev.-tört.-ben hagyományosan alkalmazott terminus legtöbbször a népiskola szinonimájaként. A jelző alapvetően a viszonylag alacsony tanulói létszámból (ez sokszor a tanulócsoporthoz osztatlanságával is együtt járt), ill. az isk.-nak helyt adó település méreteiből (ti. falusias kistelepülés) adódott.” [3]

Egy nagyon jó megközelítés és körülírás található a *Kistelepülések kisiskolái* című elemzésben, mely 2006-ban jelent meg. Én ezt a megfogalmazást, tulajdonságok alapján történő besorolást tekintem a kisiskola fogalmának. „A kistelepülési kisiskolák körének meghatározásakor a következő három szempontot kell figyelembe vennem:

- olyan falvakban működnek, ahol csak egy általános iskolai feladatellátási hely található;
- az iskolában egyetlen évfolyamon sincs egynél több önálló osztály;
- az iskolában nincs nyolc évfolyamos képzés (az iskolába nem jár nyolcadikos diák).

Azok az iskolák tekinthetők tehát kisiskoláknak, amelyek esetében egyfelől teljesül az első feltétel, másfelől teljesül a második és harmadik feltétel közül legalább az egyik. Vagyis: *a kistelepülési kisiskolák az egyiskolás falvak évfolyamonként egy osztállyal működő iskolái, illetve az egy iskolás falvak nyolc évfolyamnál kevesebbel működő iskolái.*”

A fentiekből is látszik, hogy a kisiskola fogalma eléggé tágan értelmezett, pontosan nem meghatározott, rugalmas fogalom. Teljesen egyetértek Andl Helgával, hogy: „A magyarországi iskolahálózat változása szorosan összefügg a településszerkezet alakulástörténetével, a demográfiai folyamatokkal – s ebben a kisiskolák sajátos szereppel bírnak.” [1] Úgy gondolom az általam vizsgált településekből hatra (a hetediken már nincs működő iskola) illik a kisiskola fogalma, három már ezen a számmal elfogadott és alkalmazott, kategórián kívül esik, de a kistérséghez tartozva a vizsgálatba bevonom őket.

MŰVELTSÉG

Meglátásom szerint a település műveltségi színtje az azt alkotó egyének műveltségi szintjéből meghatározható. Ezt nagyon nehéz felmérni, hiszen nincs rá mód, hogy egy település minden lakójának műveltségi szintjét felmérjük. Amire van felmérésünk, az a településen élők (régió, megye, ország) végzettségi adatai, a népszámlálási adatoknak köszönhetően. A kérdés az, hogy a műveltség egyenesen következik-e a végzettségből? Egy másik fogalom megjelenése is zavart kelthet ebben, hiszen sokan úgy gondolják, hogy az intelligencia szinonimája lehet a műveltségnek. Véleményem szerint erről szó sincs. Az intelligencia problémamegoldó, alkalmazkodó, információ-felfogó és -alkalmazó *képesség*. Igaz, ezt könnyen tudnánk mérni, hiszen rengeteg intelligencia teszt létezik. A wikipedián az alábbi megfogalmazás található: „Az intelligenciát sokféleképpen határozták meg, a komplex fogalom a logika, a megértés, a tudatosság, a tanulás, az érzelmi tudás, az érvelés, a tervezés, a kreativitás és a problémamegoldás kapacitásaira vonatkozik. Általánosabban úgy fogalmazható meg, mint az információ felfogásának vagy észlelésének képessége, és tudásként való elraktározása, annak érdekében, hogy a jövőbeni adaptív magatartásformák során egy adott környezetben vagy kontextusban alkalmazható legyen.” [4] Ezzel szemben műveltség valami mást jelent, az értelmező-szótár műveltség szó alatt az alábbi található:

1. Szellemi képzettség, lelki finomság. Széles látókörű hozzáállás és működési alap, amivel egy személy élete minden területén magánál és a környezetében élőknel képes a józan ész és a hosszú távú jó és igaz megoldásokat használni céljai elérésére, környezete irányítására. Ez ahhoz vezet, hogy az egész közösségben jobb lesz az egyéni és közös jólét és sikeresség.
2. Rengeteg adattal rendelkezés, amit nem feltétlenül használ a személy maga és társai javára.
3. Iskolázottsággal megszerzett tudás, amire egy személy oktatása, olvasmányai, valamint különféle tanulása során szert tesz.
4. Szellemi értékek összessége, amit egy közösség, társadalom története során kialakít, felhalmoz; a közösség életfelfogása, szokásai, a hétköznapi munkájában alkalmazott módszerek, műszaki és tudományos ismeretek együttesen.
5. Megnyilvánult tudás egy helyen és korban; egy közösség, társadalom élete során használt műszaki és tudományos ismeretekkel, módszerekkel elért eredmény.” [5]

[4] <https://hu.wikipedia.org/wiki/Intelligencia>, [Hozzáférés dátuma: 2022. 03. 14.]

[5] <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szo-tar/M%C5%B1velt-s%C3%A9g>, [Hozzáférés dátuma: 2022. 03. 14.]

[6] Király László (2022): „Műveltség”, https://ujraertel-mezo-szotar.blog.hu/2013/04/15/kiraly_laszlo_muveltség, [Hozzáférés dátuma: 2022. 03. 14.]

[7] G. Furulyás Katalin (2015): Mit gondolunk a műveltségről? *Kulturális Szemle*, 2015. 10. 28. <https://kulturalisszemle.hu/3-szam/nemzetkozi-kitekintes/g-furulyas-katalin-mit-gondolunk-a-muveltségről>, [Hozzáférés dátuma: 2022. 03. 14.]

[8] <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=a1200110.kor&targetdate=20170901&printTitle=110/2012.+%28VI.+4.%29+Korm.+rendelet>, [Hozzáférés dátuma: 2022. 03. 14.]

A fentiekből jól látszik, hogy míg az intelligencia egy képesség, addig a műveltség egy valamilyen fajta tudás. Talán úgy is fogalmazhatnám, hogy *az intelligencia aktivizálja a műveltséget*. Király László így fogalmazza meg a két fogalom közötti különbséget: „Az intelligenciához hasonló fogalom, viszont ez – azzal ellentétben – az objektív megismerés eredménye. Ha csak etimológiai szempontból ízeletgetjük magát a szót, máris utal erre a „mű” és a – szóképzéssel ebből keletkezett – „művel” lexéma. Birtoklása cselekedet, megszerzés eredménye: egyfajta „erőforrás”, szellemi termék, tulajdonság, az adott személyt minősítő tájékozottsági mérték. Tehát senki sem születik műveltnak, hanem a szocializáció egyes szintjei nyomán fokozatosan azzá válik (formális vagy informális keretek között elsajátítja).” [6]

Az is teljesen nyilvánvaló, hogy a műveltség terület-, társadalom és korfüggő. Mint a tudás is, változik, devalválódik, folyamatos törődést igényel. „Természetesen normatív ez a fogalom, mást és mást jelenthet koronként és társadalmanként, és az is könnyen belátható azonos társadalomban, azonos időben is az egyes csoportok, rétegek és az egyének sem azonos mértékben birtokolják a társadalom összességének műveltségét.” [7]

ISKOLAI OKTATÁS ÉS AZ ISKOLÁZOTTSÁG SZEREPE A MŰVELTSÉGBEN

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a műveltség milyen viszonyban van az iskolai oktatással? Miért gondoljuk azt, hogy a kisiskola szerepe fontos a település műveltségi szintjének alakulásában? Úgy gondolom, hogy erre két válaszunk is van. Az egyik, hogy a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról már megfogalmazott tíz műveltségi területet, melyek fejlesztése kiemelten fontos. „3. § (1) Az iskolai nevelés-oktatás egységes pedagógiai folyamat, amelyben a Nat területenként határozza meg az iskolai nevelés-oktatás pedagógiai tartalmát.” [8]

1. táblázat. Ajánlás a Nat műveltségi területek százalékos arányaira (net.jogtar.hu)

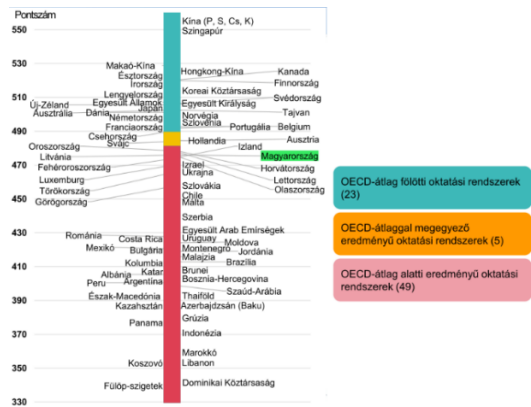
területek	1-4.	5-6.	7-8.	9-10.	11-12.*
Magyar nyelv és irodalom	27-40	15-22	10-15	10-15	10
Idegen nyelvek	2-6	10-18	10-15	12-20	13
Matematika	13-20	13-18	10-15	10-15	10
Ember és társadalom	4-8	6-10	10-15	8-15	10
Ember és természet	4-8	6-10	15-20	15-20	10
Földünk -környezetünk	-	2-4	4-8	5-8	-
Művészetek	14-20	10-16	8-15	8-15	6
Informatika	2-5	4-8	4-8	4-8	4
Életvitel és gyakorlat	4-8	4-10	4-10	4-8	-
Testnevelés és sport	20-25	20-25	15-20	14-20	15

Forrás: 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet.

A fentiek alapján az is látható, hogy ezen területek súlyának az eloszlása korosztályonként változó. Az iskola és a műveltség viszonyára adott másik válasz az, hogy az alapműveltséghez szükséges tudást az iskolákban szerezzük be. Az alapműveltséggel szemben támasztott követelmény is folyamatosan változik. Az alapműveltség ahhoz kell, hogy az adott korban rendelkezik azzal a minimális tudással az egyén, hogy boldogulni tudjon, túléljen. Ahhoz, hogy ezen alapműveltség folyamatos fejlesztési igényét fenntartsuk, pontosan kell tudnunk, hogy most hol járunk, mi lenne az elérendő cél. Ennek a feltárására szolgálnak a különböző felmérések, tesztek, melyeket az általános és középiskolás gyerekekkel végeznek el. Ez nem csak az ország területi egységei közötti összefüggésekre, különbségekre mutat rá, hanem a nemzetközi összehasonlításokra is alkalmas. Két ilyen felmérés eredményét vizsgáltam meg. Az egyik a PISA2018, a másik pedig a 2019-es országos kompetenciamérés jelentése.

A PISA-felmérés esetén három területen történik a vizsgálat a 15 éves korosztályban. Ezek a területek a szövegértés, matematika és a természettudomány. Sajnos az idő előre haladtával egyre rosszabb teljesítményt érünk el. Amikor ez a vizsgálat sorozat elkezdődött, a matematika területén még az átlag közé tartoztunk. Az első felmérés során derült fény arra is, hogy a magyar gyermekek szövegértése katasztrofális. Arra tökéletesen jó a vizsgálat, hogy felhívja a döntéshozók figyelmét, hogy mely területekre kell nagyobb hangsúlyt fektetni az oktatásban.

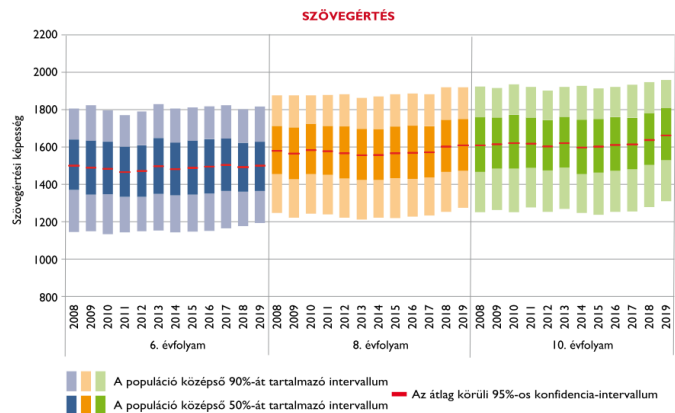
2. ábra. PISA2018-as eredmény szövegértésben (oktatas.hu)

Forrás: PISA2018 Összefoglaló jelentés.

A 2018-as felmérés alapján országunk, az átlag alatt van mind a három területen, de éppen, hogy csak az átlag alá került. Itt most csak a szövegértés eredményét mutatom be, mert ezt ismertetem a kompetenci-amérésnél is.

3. ábra. Az elmúlt évek szövegértés eredménye kompetenciafelmérés során (oktatas.hu)

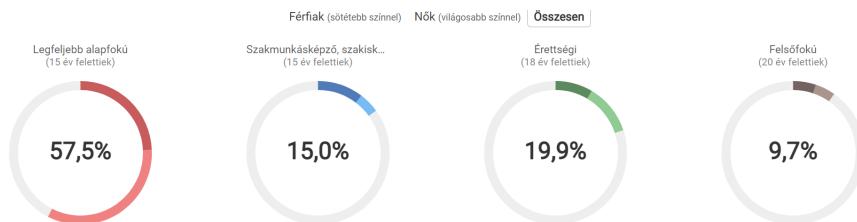
Forrás: A kompetenciamérések eredményei.

Az országos kompetenciamérés esetén a 6. a 8. és a 10. évfolyamos tanulók az ország összes iskolájának valamennyi feladatellátási helyén ugyanabban az időpontban és azonos körülmények között, az arra kiképzett felmérésvezetők irányításával és felügyeletével írták meg a felmérést. A mérés tartalma a matematikai eszköztudás és a szövegértési képességre terjed ki.

Úgy gondolom, hogy az eredmények azt mutatják, hogy az ország szövegértési kompetenciája egy jól meghatározott érték körül mozog, esetleg enyhe emelkedést mutat az elért pontszámok tükrében. Nagyjából ugyanez a helyzet a matematika területén is.

Véleményem szerint egy település műveltségi szintjének meghatározásában nagy szerepet játszik a közösségben élők iskolázottsága. Az elmúlt harminc évben a magyar nép iskolázottsága nagyon megváltozott, mint ahogy azt az alábbi ábrák is mutatják.

4. ábra. A magyar népesség iskolázottsága 1990-ben (ksh.hu)

Forrás: A magyar nép iskolázottsága, 1990-ben.

5. ábra. A magyar népesség iskolázottsága 2016-ban (ksh.hu)

Forrás: A magyar nép iskolázottsága, 2016-ban.

[9] Németh Ádám–Dövényi Zoltán (2018): „Kiművelt emberfők” a térben – A diplomások* területi eloszlása valóban a kiegyenlítődés irányába mutat?, *Térületi Statisztika*, 58., (2.), pp. 129–150. DOI: 10.15196/TS580201

A két ábrából jól látszik, hogy a *legfeljebb alapfokú* végzettséggel rendelkezők százalékos romlására a másik három nagymértékben eltolódott. Talán a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma mutatja a legnagyobb változást, közel 225%-os. Ez annak köszönhető, hogy a 2000-es években nagy volt az igény arra vonatkozóan, hogy minél tovább tartsák a fiatalokat az iskolapadban, mert akkor nem növelték a munkanélküliek számát, valamint a *diplomások arányát növelni kellett* ez is komoly elvárás volt. Mára ez a tendencia teljesen megváltozott. Kevés a szakmunkás, az egyetemek hallgatóinak létszáma csökken, vagy esetleg stagnál. A két diagrammból jól látszik, ha a két évben (1990. és 2016.) elvégeztük volna ugyanazt a műveltségi szintmérést, vélhetően az eredmények is hasonlóan nagy eltérést mutattak volna.

A 26 év alattiaknál nem csak a beiskolázottság változott, hanem az alapműveltségi szint is. Csak egyetlen példa említése is megmagyarázza ezt. A személyi számítógép rutinszerű használata 1990-ben még nem is volt ismert, míg 2016-ban már alapkompenciának számított.

Azt meghatározni, hogy a diplomások aránya a városokban vagy falvakban változott nagyobb mértékben igen nehéz megállapítani. „A diplomások számának és százalékpontban kifejezett arányának növekedését a település nagyobb mérete, magasabb fejlettségi szintje és a főiskolákhoz, egyetemekhez való közelsége egyértelműen kedvező irányba befolyásolja. A felsőfokú végzettségűek térbeli eloszlása fokozatosan egyenletesebbé válik, ami elsősorban abból adódik, hogy 2011-ben Budapest és a nagyvárosok kevesebb diplomást koncentráltak, mint 2001-ben.” [9]

A kérdőív lényeges adatai

Az általam megfogalmazott és tisztázandó kérdésekre a választ, a kutatási módszerek közül, a kérdőív segítségével és feldolgozásával szeretném megkapni. A kérdőív segítségével nem mélyreható összefüggések feltárását terveztem (erre nem is alkalmas), hanem csak a településen élők véleményére vagyok kíváncsi. Vajon mit gondol az átlag lakos, van-e összefüggés a helyi oktatási intézmény eredményessége és a település műveltségi szintje, az iskolázottság és a közösségi élet minősége között?

Kérdőív elemei:

- **demográfiai** kérdések (1–6. kérdés);
- **település műveltségi szintjére** vonatkozó kérdések (7–18. kérdés);
- **helyi iskola és a település közösségi életének kapcsolatát vizsgáló kérdések** (19–26. kérdés).

Kitöltők:

- **811** fő, normál eloszlás (a legtöbb 36–55 év között);
- **középfokú** (515 fő), **felsőfokú** (227fő) végzettség, **nő** (560 fő);
- átlagos kitöltési idő: **10:12**.

Két kérdőív: **lakosok, polgármesterek (2 hét)**.

Néhány fontosabb kérdés elemzése

A következőkben a teljesség igénye nélkül pár kérdésre adott válasz eredményét szeretném ismertetni a kérdőívből. Első kérdésként a műveltségre kérdeztem rá. Kíváncsi voltam, hogy a válaszadók ismerik-e a műveltség fogalmát, tisztában vannak-e azzal, hogy ez a szó mit fed le. Vagy, ha nem ismerik, akkor bíztam benne, hogy itt elgondolkoznak egy kicsit azon, hogy mi is lehet a szó jelentése. Reméltem, hogy a többség azért megtalálja a jó megoldást. Sajnos nem így lett, az eredmény nem lett túl biztató a későbbiekre nézve. A válaszadók 49,13%-a a harmadik választ jelölte meg, és csak 42,96% jelölte meg a másodikat, ami a jó válasznak tekinthető. Tehát a kitöltők majdnem fel nem volt tisztában a fogalom jelentésével. A polgármesterek által kitöltött kérdőívben is 50–50%-ot kapott a második és harmadik válasz. Ők sem tudták elvonatkoztatni a személyiségi jegyeket, viselkedést a műveltségtől. Igen meglepő az a tény, hogy a műveltséget a tiszteletadás, az illem és a normák betartásával hozták a legtöbben összefüggésben. Már gyerekkoromban is megfigyeltem, hogy a nagyszüleim korú emberek mindig megjegyezték azt, ha valaki köszönt és szépen viselkedett. Azt mondták rá, hogy „milyen okos” egy gyerek. Pedig aztán az is megeshetett, hogy az illető bukdácsolt az iskolában.

6. ábra. A műveltség fogalmára adott válasz

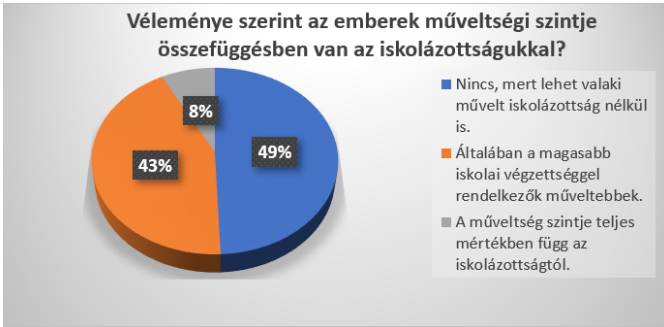
7. Ön szerint a műveltség fogalmát mely állítás fedi le a legjobban az alábbiak közül?

- ☐ A műveltség a problémamegoldás képessége.
- ☐ A műveltség lexikális tudás, széleskörű ismerethalmaz.
- ☐ A műveltség a tiszteltetés, az illem és a normák betartása.

Itt arra gondoltam, hogy talán nincs is értelme folytatni a kérdőív feldolgozását, ha a legfontosabb kérdésre sem ismerik a kitöltők a választ, de azért nem adtam fel.

Az egyik következő kérdésnél már a műveltség és az iskolázottság kapcsolatát vizsgáltam azért, hogy megtudjam a válaszadóktól, hogy a helyi oktatási intézménynek milyen szerepet tulajdonítanak a műveltségi szint kialakulásában. Először is arra voltam kíváncsi, hogy van-e összefüggés az iskolázottság és a műveltség között?

7. ábra. Iskolázottság és a műveltség kapcsolata

Jól látszik a diagrammon, hogy a válaszadók 49%-a gondolta úgy, hogy lehet valaki művelt iskolázottság nélkül is. Ez a szám a polgármestereknél 30%, és 70%-ot adtak arra, hogy a magasabb iskolai végzettségűeknek magasabb a műveltségi szintje. Valószínű, hogy ennél a kérdésnél az iskolázottságon a közép- és felsőfokú tanulmányok meglétét értették a kitöltők. Ha így van, akkor természetesen a többségnek igaza van, hiszen olvasással megszerzett ismerethalmaz növeléséhez nem kell ilyenfajta iskolázottság.

Amennyiben iskolázottság körébe az alapfokú képzést is bele vesszük, akkor már más a helyzet, hiszen az ismeretkör bővítése túlnyomórészt még mindig olvasással történik.

A 21. században nem csak ez az egyetlen beszerzési mód, hiszen az online felületeken rengeteg ismeretterjesztő videó is megtekinthető (szinte bármiről). Már csak az a kérdés, hogy ez mennyire megbízható ismeretet ad, és egyáltalán feltételezhetjük-e, hogy az írott anyagok megbízhatóbbak ennél?

Az eredményből az is látható, hogy a lakosok igen kis hányada (csak 8%-a) gondolta úgy, hogy a műveltség és az iskolázottság szoros kapcsolatban van egymással. Ezt én jónak értékeltem, mert itt látszik talán először, hogy volt fogalma a kitöltő sokaságnak, hogy mi a műveltség.

A bizonytalanságomat növelte a következő kérdés eredménye, ahol arra kérdeztem rá, hogy a település műveltségi szintjét mi határozza meg.

Válaszként alakosság iskolázottságát, műveltségi szintjét vagy a kettő összegét adtam meg. Itt már a kérdés megszerkesztésekor gondoltam, hogy a kettő együttesét választják a legtöbben, mert ha lövése sincs, hogy melyik, akkor a legjobb választás, hogy mindkettő.

8. ábra. A település műveltségi szintje

Nagyon érdekes volt az, hogy ennél a kérdésnél a válaszadók 60%-a azt jelölte, hogy a település műveltségi szintjét a lakosok iskolai végzettsége és a műveltségi szintje együttesen adja (polgármesterek 70%-a ugyanezt jelölte), mikor az előző kérdésnél meg a többség azt jelölte be, hogy lehet valaki művelt iskolai végzettség nélkül is. Szóval úgy éreztem nem igazán következetes a válaszadók többsége. A műveltség, mint ahogy azt a szakirodalmi bevezetőben leírtam, egyfajta lexikai tudás, amit olvasással és tanulással szerzünk meg. Éppen ezért, a műveltség szükségszerűen összefüggésben kell, hogy legyen az iskolázottsággal, mert aki tovább ül az iskola padjában, igazolhatóan többet kell, hogy tanuljon, és ebből több információ kell, hogy tartósan rögzüljön. A műveltség bővítéséhez szükséges alapképességeket is az iskolában szerezzük be.

A következő kérdésemben a műveltségi szint és a helyi iskola viszonyát vizsgáltam. A kérdésre adott válaszból kiderül, hogy a kitöltők úgy gondolják, hogy a település műveltségi szintjének kialakulásában **nagy mértékben** vagy **teljes mértékben** szerepet játszik a helyi általános iskola. Ez a két válasz jelent meg a polgármesterek által kitöltött kérdőívben is, 70–30% arányban.

9. ábra. A helyi iskola és a műveltségi szint közötti kapcsolat

A kérdésben szereplő első választ nem véletlenül fogalmaztam meg így: *Nincs, mert az itt tanuló gyerekek túlnyomó része nem fog a településen lakni.* Ezt mindazért tettem, hogy a válaszadó ne a saját példája alapján válaszoljon, hanem gondolja végig, hogy a település jelenlegi lakosságának vajon hány százaléka járt ugyanazon településhez tartozó általános iskolába?

2. táblázat. A népesség a születéskori lakóhely, a tényleges lakóhely településtípusa és korcsoport szerint, 2011

Tényleges lakóhely településtípusa, korcsoport, éves	Születéskori lakóhelye							Születéskori lakóhelyén lakik	Összesen	Százalékosan
	főváros	megyeszékhely, többi megyei jogú város	többi város	község, nagyközség	Magyarország összesen	külföld	ismeretlen			
Községek, nagyközségek										
–14	14 392	25 070	29 878	130 249	199 633	4 585	170	278 950	483 338	57,71%
15–19	7 869	14 282	16 725	66 193	105 089	2 393	99	76 156	183 737	41,45%
20–29	14 458	28 520	39 107	143 467	225 593	8 867	251	118 482	353 193	33,55%
30–39	23 131	46 848	69 548	224 235	363 824	14 387	325	65 249	443 785	14,70%
40–49	21 098	35 965	63 797	236 497	357 452	14 962	403	44 726	417 543	10,71%
50–59	20 272	30 121	63 452	285 250	399 173	12 755	407	42 931	455 266	9,43%
60–69	16 999	17 962	45 085	222 426	302 544	14 390	321	27 702	344 957	8,03%
70–	9 848	12 846	40 009	238 590	301 390	15 453	406	34 702	351 951	9,86%
Együtt	128 067	211 614	367 601	1 546 907	2 254 698	87 792	2 382	688 898	3 033 770	22,71%
Összesen										
–14	111 295	145 809	193 422	170 127	620 749	19 502	792	806 616	1 447 659	55,72%
15–19	62 351	91 425	126 952	106 861	387 669	12 007	513	193 345	593 534	32,58%
20–29	144 177	209 156	288 323	231 763	873 589	52 639	1 071	302 237	1 229 536	24,58%
30–39	219 816	301 872	449 062	372 899	1 343 878	70 287	1 426	165 322	1 580 913	10,46%
40–49	166 623	216 019	384 374	383 688	1 151 010	63 397	1 340	100 446	1 316 193	7,63%
50–59	174 190	199 716	411 149	517 660	1 303 054	48 313	1 481	85 834	1 438 682	5,97%
60–69	149 270	140 377	321 180	455 312	1 066 489	54 034	1 274	55 165	1 176 962	4,69%
70–	112 573	123 936	315 422	477 279	1 029 916	63 057	1 852	59 324	1 154 149	5,14%
Összesen	1 140 295	1 428 310	2 489 884	2 715 589	7 776 354	383 236	9 749	1 768 289	9 937 628	17,79%

Forrás: 2011. évi népszámlálás – 4. Demográfiai adatok (https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia)

A lakóhely-változtatással kapcsolatban végeztem egy kis kutatást. Sajnos teljesen pontos korrekt számítást nem találtam, de a 2011-es népszámlálási adatok között van egy tábla, mely megmutatja korcsoportonként, hogy a lakosság hány százaléka lakik a születéskori lakhelyén (az összesen rész az országra vonatkozó település fajtától független összesített adatot mutatja). Ebből az látszik, hogy a 30 év fölötti lakosoknál (a kérdőívet kitöltő 811 főből 600 fő 35 év feletti) ez a szám drasztikusan lecsökken. Tehát minél idősebb valaki, annál nagyobb valószínűséggel nem a születéskori lakóhelyén lakik. Ez a megállapítás 70 éves korig igaz, utána némi növekedés látható. 14 éves korig, amíg az általános iskolai tanulmányait folytatja a diák, 57,71%-a lakosoknak helyben marad községek, nagyközségek esetén (ott, ahol a kisiskolák működnek). Együttesen ez a szám 22,71%, ami azt jelenti, hogy a kistelepülések alig 1/5-nél többen maradnak a születéskori lakhelyükön.

Megfogalmazódott bennem az a kérdés, hogy a lakosok a műveltségi szint növelését milyen területen várták el a pedagógustól, mit gondoltak, hol volt ennek helye. Csak iskolai keretek között, vagy esetleg azon kívül, szabadidős tevékenységekben. Igaz, a kérdés az iskolákra szólt, és nem a pedagógusra, de feltételeztem, hogy ennek ellenére mindenki tisztában volt azzal, hogy az iskolai élet mozgatórugói az ott dolgozók. Bár a szabadidős tevékenységekben (ünnepek, rendezvények stb.) a diákok részvétele is nagyon fontos.

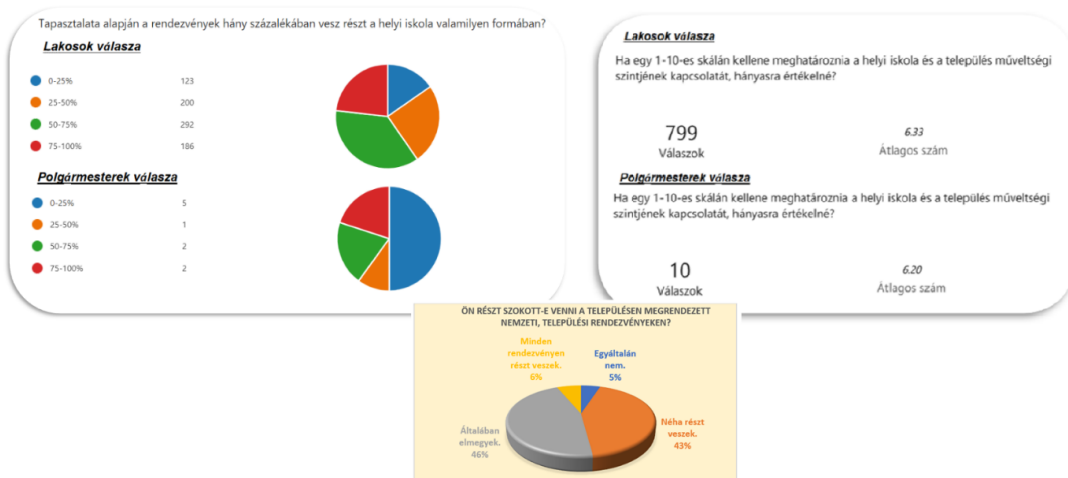
10. ábra. A pedagógus műveltségi szint növelésének területei

A válaszolók többsége úgy gondolta, hogy mindkét területen tud tenni a tanár a műveltségi szint növelésében (a polgármestereknél ez 100%-ot kapott). Ez talán burkoltan azt is jelenthette, hogy el is várják ezen tevékenységeket a pedagógustól. Ha a kutatási témám címét megvizsgáljuk, és figyelembe vesszük a KSH népességszámlálási 2011-es adatokat, akkor tanórán kívüli tevékenység, mint lehetőség áll fenn a pedagógusok számára, hogy a műveltségi szintre hatással legyenek. A kérdés az, hogy van-e rá idejük, és ezen tevékenységek milyen népszerűségnek örvendenek a településeken. Ez a közösségi életre vonatkozó kérdésekre adott válaszokból derült ki.

Az egyik következő kérdésem arra vonatkozott, hogy a községi rendezvények hány százalékán vesz részt a helyi iskola valamilyen formában. Ennek a kérdésnek fő célja az volt, hogy megtudjam, mennyire aktívak a környező települések iskolái, pedagógusai. Nálunk gyakorlatilag elképzelhetetlen rendezvény az iskola közreműködése nélkül. Kíváncsi voltam rá, hogy ez mennyire általános. Itt úgy gondoltam, hogy a kollégáim válaszainak eredményét együtt mutatom a lakosok válaszainak eredményével. Érdekes képet mutatott a két kördiagramm egymás alatt.

11. ábra. Rendezvényeken való részvétel és az iskola kapcsolata a műveltséggel

A fenti ábrán szándékosan három diagrammot rakta egybe, mert ezzel azt kívántam bemutatni, hogy a helyi iskola a közösségi életben mennyire vesz részt és ez hogyan hathat ki a település műveltségi szintjére. Jól látható a lakosok nagy része részt szokott venni a rendezvényeken, és szerintük a rendezvények túlnyomó többségén az iskola is részt vesz valamilyen formában. Valamint az is kiolvasható, hogy a helyi oktatási intézménynek erős hatása van a település műveltségi szintjére.

A vizsgálatom egyik fő kérdése az volt, hogy a lakosok hogyan gondolkodnak az iskola és a település közös jövőjét illetően. Igaz-e az az állítás, hogy ha megszűnik a településen az iskola, akkor a község is hanyatlásnak indul? A következő ábrán a két egymás alatt elhelyezkedő kördiagrammon jól látható, hogy a települések vezetői jobban tartottak attól, hogy ha megszűnik a településen működő iskola, akkor a település is megszűnik. A település lakosai közül 55,92% úgy gondolta, hogy lenne változás a település létszámában, de nem szűnne meg az iskola. Erre jó példa a 10 község közül Vajta, ahol ez a helyzet fennáll. Egy ellenpélda pedig Alsószentiván, ahol mindent megtesznek azért, hogy megmaradjon az iskola, de a település lakosság létszáma mégis csökkenő.

12. ábra. Az oktatási intézmény és a település közös jövője

Véleménye szerint igaz-e az az állítás, hogy ha egy településen megszűnik az iskola, akkor az a település életének végét jelenti?

Lakosok válasza

- Egyetértek az állítással. 214
- Az iskola megszűnésével csökkenne a település lakossága, de a település megmaradna. 453
- Egyáltalán nem igaz az állítás, mert léteznek települések jó közösségi élettel helyi iskola nélkül is. 143

Polgármesterek válasza

- Egyetértek az állítással. 5
- Az iskola megszűnésével csökkenne a település lakossága, de a település megmaradna. 3
- Egyáltalán nem igaz az állítás, mert léteznek települések jó közösségi élettel helyi iskola nélkül is. 2

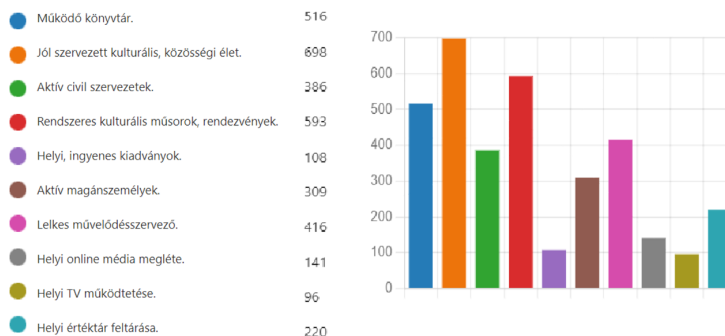

A következő kérdés a legfontosabb volt abból a szempontból, hogy a kisiskoláknak milyen lehetőségük van a műveltségi szint növelésére egy településen. Melyek azok a területek, ahol a kitöltők a műveltségük gyarapodását várják. Próbáltam összeszedni 10 olyan területet, ahol lehetőségünk nyílik a lexikai tudásunk bővítésére egy településen. Nagyon vártam ennek a kérdésnek az eredményét. Úgy lett, hogy a közösségi életre vonatkozó válaszok kerültek az első két helyre, legnagyobb meglepetésemre. A 811 kitöltőből majdnem 700-an a jól szervezett kulturális, közösségi életet tartották a legfontosabb műveltségiszint-növelő tényezőnek. Ezt jó megjegyezni, mert a közösségi élettel kapcsolatos kérdéseknél láttuk, hogy milyen a rendezvényekre járás hajlandósága. A polgármesterek esetében 10-ből 10-en jelölték meg ezt (tehát náluk is ez volt a legfontosabb). Lehet, hogy az eredményre hatással voltak az elmúlt évek eseményei, melyek a társasági, közösségi életet korlátozták. A pandémia ideje alatt ilyen tevékenységeket csak korlátozott mértékben lehetett szervezni. Én magam is közösségi ember vagyok, és nagyon szeretek társaságban lenni, de úgy érzem, hogy a műveltségem szintjét az ilyen események nem nagy mértékben változtatják. Biztos, hogy hatással voltak rá, de ennek mértéke nem számottevő. A második helyen ezzel szorosan összefüggően a rendszeres kulturális műsorok, rendezvények szerepeltek, ami szintén a társasági együttléttel van kapcsolatban. A kollégáknál ez a válaszlehetőség 9 jelölést kapott úgy, mint a működő könyvtár-válasz.

Az eredményben számomra nem csak az volt meglepő, hogy melyek kapták a legtöbb szavazatot, hanem az is, hogy mik kapták a legkevesebbet. Az utolsó háromban szerepel két olyan, ami szerintem a 21. századi ember számára kézenfekvő lett volna, mint műveltségiszent-növelő tényező. Az egyik a helyi TV működtetése. Az emberek napjainkban átlagosan több, mint 5 órát ülnek a tv előtt. (magyarnamzet.hu, 2022) Főként filmeket néznek és hírműsorokat. Talán a TV a kikapcsolódás egyik eszköze, és nem kifejezetten a lexikai tudásunk bővítésére használják a legtöbben. A másik ilyen tényező a helyi online média megléte volt. Az interneten is rengetegidőt töltünk. Egyes mérések szerint a fiatalok több, mint 3 órát töltenek az interneten naponta (főként a közösségi médiában). (vg.hu, 2017)

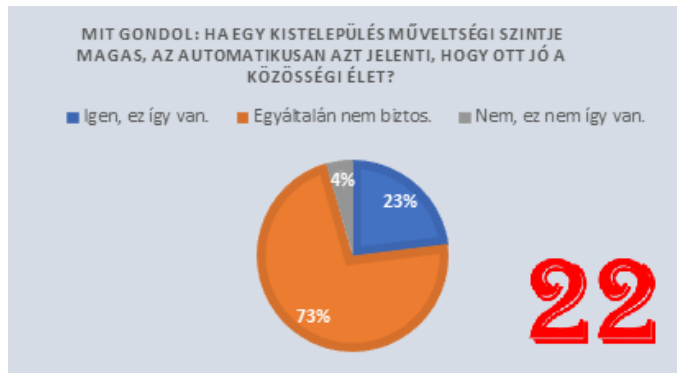
13. ábra. A műveltségi szint kialakulásában szerepet játszó tényezők

Mit gondol, a kistépülés műveltségi szintjének kialakításában milyen tényezők játszanak még fontos szerepet? (Több válasz is megjelölhető.)

Az eredmény még abban segített nekem, hogy ha egy helyi iskola a település műveltségi szintjének növelésében szeretne részt venni, akkor itt megtudtuk, hogy mely csatornák azok, ahol ez megtehető. Például, ha egy községben nincs közösségi élet, akkor egy-két kolléga felvállalhatná ennek szervezését. Ha nincs könyvtár, vagy nem jól működik, akkor ennek irányítását az iskola magára vállalhatná. Úgy gondolom ötlet lenne bőven ezen a 10 területen kívül, a kérdés csak az, hogy mikor? A csökkenő létszám mellett a kollégák egyéb, oktatáson kívüli, feladatai is szaporodtak. Az esti órákra marad a készülés másnapra, dolgozatösszeállítás és -javítás. Saját ismeretségi körömben azt látom, hogy a kollégák maximum 10%-át lehetne erre ösztönözni, és érez magában ilyen motivációt.

14. ábra. Műveltségi szint és a közösségi élet közötti kapcsolat

Az előző kérdés eredményeként azt kaptuk, hogy a legfontosabb tényező a települési műveltségi szint növelésében a jól működő közösségi élet. Ennél a kérdésnél pedig az eredmény arra utalt, hogy egyáltalán nem biztos, ha egy településnek magas a műveltségi szintje, akkor ott jó a közösségi élet. Erre a kérdésre a polgármesterek 90%-a is ezt válaszolta. Ezek szerint ez azt jelenti, ha megpróbáljuk a következtetéseket sorba fejteni, akkor ahhoz, hogy a település műveltségi szintjét növeljük több közösségi rendezvényre van szükség. Amikor a műveltségi szint elér egy értéket, akkor már megeshet, hogy a közösségi élet minősége romlik. Ennek hatása pedig az lesz, hogy a műveltségi szint csökken. Ha ezt szinten szeretnénk tartani vagy a növelésében gondolkodunk, akkor megint a közösségi élet fellendítésén kell dolgoznunk. És ez így megy körbe-körbe, és válik egy állandó szabályozandó folyamattá. Én ezt egy kicsit a 22-es csapdájának tartom.

Összegzés

Életemben először készítettem el ilyen nagy létszámú közönség számára online kérdőívet. Először történt meg az is velem, hogy közzétettem online felületen, és ennek alapos feldolgozása, kiértékelése is első ízben volt feladatom. Nagyon érdekes volt a kérdőív életét végigkísérni a közösségi felületen. Az még érdekesebb volt, hogy sokan érdeklődtek felőle (főleg a kitöltés száma érdekelte őket). Voltak olyanok is, akik kérték, hogy az eredményt (az elkészült dolgozatot) majd osszam meg velük. Jól eső érzés volt, hogy sokan segítettek az űrlap elérhetőségének megosztásában, a kitöltés népszerűsítésében. Kiderült számomra az is, hogy a lakosok úgy érzik a településük iskolájáról, hogy fontos szerepe van a közösségi életben.

A település életét befolyásolja a helyi oktatási intézmény, de megszűnése esetén a település tovább élne. Az is igazolásra került, hogy az iskolázottságnak van kimutatható szerepe a műveltségi szintben és a közösségi élet minőségében. Az iskolák lehetősége a műveltségi szint növelésére a közösségi élet formálásában van (legalábbis ezt várják a lakosok). Azt ugyan nem tudom, hogy a pedagógusok mikor tudnák ezen tevékenységüket végezni, mert a rengeteg plusz munka, ami a munkaerőhiány miatt van, és a rengeteg adminisztratív feladat még késő esti órákban is munkára ítéli őket (saját tapasztalat).

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a dolgozatban szereplő megállapításaim, véleményem szerint, egy reprezentatív minta alapján Dél-Fejér megye lakosaira vonatkoznak, azon belül is arra tíz településre, akik részt vettek a kérdőív kitöltésében, nem az egész ország népességére.

